

Omsorg og tilknytningsmønstre

Et af de mest overbevisende og konsistente resultater af den forskning, der har fundet sted i sammenhæng med tilknytningsteoriens udvikling, er påvisningen af, at måden forældre (eller en anden primær omsorgsperson) behandler deres barn på, spiller en altafgørende rolle for arten af den tilknytning, som barnet udvikler til sine forældre (primære omsorgspersoner).

Denne sammenhæng er påvist i en lang række systematiske undersøgelser af børns emotionelle og sociale udvikling i familien foretaget af Ainsworth (1978 og 1985) som den store pioner på området, men fulgt op af forskere som Main og Sroufe i USA og Grossmann i Vesttyskland (jf. Ainsworth, 1985 og Bowlby, 1988).

Et barn knytter sig altid og under alle omstændigheder til sin mor uanset, hvordan hun/han behandler barnet. Men tilknytningens art eller kvalitet, dvs. de følelser, der binder barnet til moren, kan være forskellige og er på dybtgående måde bestemt af den måde, moren behandler barnet på.

Ainsworth (1978) og med hende andre forskere taler i den forbindelse om forskellige "tilknytningsmønstre", et begreb, der henviser til, at tilknytningen udvikles på grundlag af den følelsesmæssige kommunikation mellem mor og barn, og det mønster, der kendetegner denne kommunikation, kommer til at bestemme det særlige mønster i barnets følelsesmæssige tilknytning til sin mor.

Udforskningen af disse sammenhænge hviler på en række omfattende empiriske undersøgelser af samspillet mellem mødre og deres børn igennem det første leveår.

En af de mest kendte og grundige er Ainsworths undersøgelse af 26 mor-barn-par i Baltimore (Ainsworth, 1985). Hvert mor-barn-par blev observeret i i alt 72 timer i hjemmet, og disse observationer blev suppleret med 20 minutters observation under eksperimentelle betingelser - den såkaldte "fremmedsituation" (strange situation) - som børnene og deres mødre blev præsenteret for i slutningen af børnenes første leveår. Formålet med denne fremmedsituation-observation var at undersøge balancen mellem tilknytningsadfærd og udforskningsadfærd hos børnene under betingelser, hvor man eksperimentelt tilstræbte at ændre balancen væk fra udforskningsadfærd og over mod tilknytningsadfærd, først ved at lade børnene komme ind i det fremmede rum, derefter ved at lade en

fremmed person dukke op og endelig gennem to kortvarige adskillelser af barnet fra moren og en efterfølgende genforening med hende.

På grundlag af denne undersøgelse og ved en teoretisk fortolkning af børnenes adfærd, fandt Ainsworth det muligt at udskille 3 hovedtyper af tilknytningsmønstre hos børnene og også at identificere de betingelser, som fremmer udviklingen af de tre mønstre.

De tre hovedtyper blev betegnet som henholdsvis "sikker tilknytning" (type B), "ængstelig-ambivalent tilknytning" (type C) og "ængstelig-undgående tilknytning" (type A).

En "sikker tilknytning" er kendetegnet ved, at barnet føler sig tryk og er fuld af tillid til, at dets mor er lydhør og tilgængelig for det, hvis og når det får brug for hende. Dette barn har opbygget en indre "arbejdsmodel" af sin mor som en pålidelig og tilgængelig person, som altid vil stå til dets rådighed. Det føler sig derfor veltilpas og fuld af livsmod til at gå på opdagelse i verden (vise udforskningsadfærd). Et sådant barn reagerer ikke med angst ved en kortvarig adskillelse fra sin mor, men fortsætter sin udforskningsadfærd i tillid til sin "sikre basis", dvs. til at moren stadig er tilgængelig på trods af fraværet.

Et tilknytningsmønster af denne art fremmes af en mor-figur, som er opmærksom og nærværende, sensitiv for barnets signaler og kærlig og lydhør, når barnet søger hendes beskyttelse eller kontakt.

Den "ængstelig-ambivalente tilknytning" er kendetegnet ved, at barnet er usikker på, om dets mor er tilgængelig, lydhør og til dets rådighed, når det har brug for hende. På grund af denne usikkerhed er barnet tilbøjeligt til at vise separationsangst, har ofte tendens til at være klyngende i sin kontakt og ængstelig og bange for at udforske omverdenen. Et sådant barn har opbygget en arbejdsmodel af sin mor som uforudsigelig eller inkonsistent og har derfor ingen tillid til, at hun er tilgængelig for det, når hun er ude af syne, og selv når hun er til stede forventer barnet ikke, at hun skal være følsom for dets signaler og kommunikation med hende.

Mønsteret betegnes som "ængstelig-ambivalent", fordi der tydeligvis er indbygget en konflikt i det. Det fremmes af en mor, der sommetider er tilgængelig, imødekommende og varm i sin kontakt, men andre gange ikke er det, med andre ord er inkonsistent og ambivalent i sin kontakt med barnet. Det er desuden et mønster, man ofte ser hos børn, der har været udsat for separationsoplevelser.

Det tredje mønster - den "ængstelig-undgående tilknytning" - udtrykker sig på den måde, at barnet synes helt at have opgivet troen på, at moren vil være tilgængelig og lydhør for dets behov. Det ser ud, som om barnet snarere forventer at blive afvist. I fremmedsituation-observationen er disse børn således tilsyneladende upåvirkede af, at moren forlader dem, og ved genforeningen synes de at undgå moren snarere end at søge nærhed og kontakt med hende. Ainsworth tolker denne undgåen af moren som en defensiv manøvre. Disse børns erfaringer med deres mor har ført til en arbejdsmodel af moren som afvisende, en der mest sandsynlig afslår ethvert forsøg, børnene gør på at opnå tæt kontakt med deres mor. Selv om børnene altså som alle børn inderligt ønsker en tæt kontakt med deres mor, fører angsten for afvisning i stedet til en undgåelse af moren som et forsvar mod angsten for afvisning.

Bowlby taler i forbindelse med disse børns adfærd om, at der sker en de-aktivering af tilknytningssystemet. I alvorligere tilfælde kan en sådan reaktionsmåde hos børnene føre til en egentlig emotionel løsrivelse (frakobling), sådan som man ser det hos depriverede børn. Som ved det ængstelig-ambivalente tilknytningmønster er der også her indbygget en konflikt i forholdet, om end den her er mere skjult. Det er endvidere et mønster, som fremmes af en mor-figur, der er konsekvent afvisende over for sit barn, når det søger hendes nærhed, kontakt og beskyttelse, eller en mor, der er følelsesmæssigt utilgængelig, dvs. ikke giver noget følelsesmæssigt "svar", viser kulde eller ufølsomhed.

Mellem disse tre hovedtyper findes der selvfølgelig en række mellemformer og atypiske mønstre. Men det har vist sig, at det alligevel i de fleste tilfælde er muligt at placere dem inden for en af de tre hovedtyper. (Bowlby, 1988).

I Baltimore-undersøgelsen og andre undersøgelser, der lige som denne er foretaget på mor-barn-par fra det, man kalder "middelklassen", viser flertallet af børn - nemlig 60-70% - at befinde sig i gruppen af sikkert tilknyttede børn. Men det er vigtigt at være opmærksom på, at de to ængstelige tilknytningmønstre altså også findes i, hvad man kalder normale almindelige familier.

Hvor udtalte og dermed potentielt truende for børnenes psykiske sundhed og følelsesmæssige udvikling de to ængstelige tilknytning-

mønstre er, hænger dog sammen med en række forhold i morens livssituation og personlighed.

Faktorer, der kan udskilles som væsentlige i denne sammenhæng, er morens egen livshistorie som barn - om hun selv har fået en varm og tilstrækkelig omsorg som barn. Men også meget dårlige økonomisk-sociale livsvilkår, en belastet og stressfyldt tilværelse og manglende støtte og aflastning fra mand, familie eller andre i pasningen og omsorgen for barnet, synes at være vigtige risiko-indikatorer for udviklingen af et uhensigtsmæssigt mor-barn forhold og deraf følgende ængstelig tilknytningmønster.

I tilfælde af direkte omsorgssvigt og alvorlig grad af ængstelig tilknytning, vil man ofte se en ophobning af flere af de forskellige risikofaktorer. Endelig ser man i de amerikanske undersøgelser en ophobning af ængstelig tilknyttede børn blandt meget unge (under 18), uerfarne, ugifte mødre, især hvis dette samtidig er koblet med de nævnte økonomisk-sociale problemer. (Egeland & Sroufe, 1981).

Alvorligst ser det dog ud for børn, der er udsat for ekstreme former for omsorgssvigt, såsom total negligering eller mishandling eller begge dele på en gang. En undersøgelse af en sådan gruppe af svigtede børn, viste, at der ud af de i alt 31 børn kun var 11, der i 12 måneders alderen viste et sikkert tilknytningmønster. Negligerede børn viste overvejende et ængstelig-ambivalent mønster, dvs. de havde tilsyneladende endnu ikke opgivet håbet om at få kontakt med deres mor. Børn, der blev direkte mishandlet eller både negligeret og mishandlet, viste derimod forståeligt nok et ængstelig-undgående tilknytningmønster. (Egeland & Sroufe, 1981).

Imidlertid er de tre tilknytningmønstre - også de to ængstelige i mildere og ikke direkte patogen eller truende form - noget, man kan finde i enhver type familie. Der findes psykisk sunde børn, dvs. børn med en sikker tilknytning også hos økonomisk dårligt stillede, uuddannede, enlige mødre, ligesom der findes ængstelige børn i familier med velstillede, højtuddannede forældre. Der er ingen direkte sammenhæng mellem økonomisk-sociale vilkår og så måden, en mor fungerer på som mor, selv om nogen klart har bedre betingelser for at fungere godt som mødre end andre.